

Западноевропска унија – настанак, улога и трансформација

УДК: 341.176 (4-15)

Сава Савић, потпуковник

Западноевропска унија – ЗЕУ (*Western European Union – WEU*)¹ формирана је 1954. године, на идеји јачања сарадње и заједничке одбране водећих западноевропских земаља ради: (1) успешног супротстављања растућој претњи од експанзије социјализма и могуће агресије СССР-а, у случају да се САД поново повуку у „самоизолационизам“; (2) координације напора њених чланица у бржој обнови економије и привреде, и (3) превазилажења сумњи од обнављања експанзионистичког духа Немачке.

Међутим, ЗЕУ је формирана када је Северноатлантска уговорна организација – НАТО (*North Atlantic Treaty Organisation – NATO*), чије су чланице биле готово све западноевропске државе, већ преузела улогу колективне одбране чланица. Због такве улоге НАТО и недостатка војних способности ЗЕУ, њена улога и утицај у одбрамбеним питањима Западне Европе, готово наредне четири деценије била је маргинализована.

До ревитализације улоге ЗЕУ у европској безбедности и одбрани долази тек са формирањем Европске уније – ЕУ (*European Union – EU*).² Али, брзо се показало да она, због свог уског политичког оквира и ограничених капацитета не може да одговори растућим интересима ЕУ.

Институционализацијом заједничке спољне и безбедносне политике – ЗСБП (*Common Foreign and Security Policy – CFSP*) ЕУ и јачањем европске политике безбедности и одбране – ЕПБО (*European Security and Defence Policy – ESDP*), крајем прошлог века, започето је постепено „гашење“ ЗЕУ, и она је званично престала да постоји половином 2005. године.

Мада ЗЕУ више није чинилац европске безбедности и одбране, иза ње су остале значајне тековине европског заједништва у области безбедности. За нове чланице ЕУ и државе које теже европским интеграцијама, неопходно је, пре свега, да упознају, затим прихвате и примењују норме и образце међународних односа у области заједничке безбедности и одбране настале током богате праксе заједништва чланица ЗЕУ.

Кључне речи: међународне организације, Западне европска унија, Европска унија, НАТО, САД, безбедност, одбрана, савезници, стратегија.

¹ Акроним ЗЕУ за Западне европску унију је у абревијатури готово свих званичних текстова, тако да ће се у истом значењу користити и у овом тексту.

² Европска унија је званично основана Споразумом о Европској унији, потписаним у Мастрихту 1992. године, који је ступио на снагу 1. новембра 1993. године. Темелји се на три стуба: Европској заједници (*European Community*), заједничкој спољној и безбедносној политици (*Common Foreign and Security Policy*) и праву и унутрашњим пословима (*Justice and Home Affairs*).

Западноевропска унија од Бриселског споразума до Мастрихтског уговора

Развој идеје и организација заједничке европске безбедности и одбране

Крај Другог светског рата назначио је суштински нову еру у погледу регионалне и светске институционализације међународних односа. Традиционално, као континент историјских прекретница, Европа је у томе отишла најдаље, а посебно западноевропске земље. На пораст идеја о међусобном економском и политичко-безбедносном повезивању и стварање регионалних организација западноевропских земаља, непосредно после Другог светског рата, утицали су бројни разлози, међу којима се истичу: (1) снажна искуства катастрофалних последица два светска рата, започета и претежно вођена на европском тлу; (2) тешка привредно-економска ситуација и потреба за регионалном координацијом америчке помоћи у обнови разорене привреде; (3) сумња западноевропских земаља, ратних победница (Француске, В. Британије и земаља Бенелукса) у могућност обнављања војне снаге и експанзионистичког духа Немачке и (4) растућа војна претња са „Истока“, као последица непремостиве „класне“ идеолошко-политичке супротности друштвених вредности „Истока“ и „Запада“.

Ове чињенице определиле су тадашње европске лидере да изграде механизам међународних односа који ће Европи донети „трајни мир“.

Бриселски споразум 1948. и Вашингтонски уговор 1949. године

Претња коју је за Западну Европу представљао Совјетски Савез по окончању Другог светског рата, резултирала је већ 1948. удруживањем пет западноевропских држава у Организацију Бриселског уговора („Brussels Treaty“),³ претечу Западноевропске уније. Пун назив Бриселског уговора гласио је „Уговор о економској, социјалној и културној сарадњи и колективној одбрани“.⁴ Први део уговора указује на западноевропску опредељеност за тешњим економским повезивањем, које ће током педесетих година резултирати стварањем три

³ Француска, В. Британија, Холандија, Белгија и Луксембург. Бриселски уговор није први пример војног савеза међу западноевропским државама. Француска и В. Британија су 1947. године склопиле тзв. Уговор из Данкерка, који је био првенствено усмерен на опасност од обнављања немачке моћи. Шире види у: V. E. Furdson, *The European Defence Community: A History*, Macmillan Press, 1980.

⁴ V. E. Furdson, *исто*.

посебне економске заједнице западноевропских земаља.⁵ Главни део уговора представља члан IV (у каснијем уговору о ЗЕУ постао је члан V) који се односи на међусобну сарадњу по питању одбране, у коме се истиче: „...у случају ако нека од уговорних страна буде оружаном нападнута на територији Европе, остале уговорне стране ће, у складу са одредбама чл. 51. Повеље УН, пружити тој страни сваку војну и другу помоћ“. Овако јасно изречене безбедносне гаранције не садржи ни један касније усвојени правни акт о успостављању војне сарадње. Годину дана касније, 1949. године, основана је Северноатлантска уговорна организација – НАТО,⁶ која, мада чланом 5. одређује обавезу међусобне помоћи у случају оружаног напада на једну од чланица, није у својој структури изричито предвиђала заједничко војно организовање. Једино је наглашено да је заједничко тело, Северноатлантско веће – (*North Atlantic Conclil – NAC*) „овлашћено да оснива помоћна тела, према потреби“.⁷ Оснивање НАТО-а и каснија изградња његових војних структура предвођених САД, током година „хладног рата“, учиниће готово сувишним, чак и непожељним, европске одбрамбене организације, као што су Организација Бриселског уговора, односно, од 1954. Западноевропска унија. Тек ће оживљавање европских интеграционих процеса, крајем осамдесетих, поново актуелизовати питање улоге и значаја европских безбедносно-одбрамбених организација у укупној политичко-економској и војној архитектури настајуће Уније.

Неуспех пројекта Европске одбрамбене заједнице

У општем тренду растућег западноевропског интеграционог ентузијазма, након настанка ЕЗУЧ-а, у коју је укључена и Немачка, Француска је 1952. године покренула иницијативу за стварање нове европске одбрамбене организације – Европске одбрамбене заједнице – ЕОЗ (*European Defence Community – EDC*). Институционална

⁵ *Европска заједница за угља и челик (ЕЗУЧ)*, формирана 1951. године, уговором „шесторке“ (Француска, Белгија, Холандија, Луксембург, Немачка и Италија). *Европска економска заједница (ЕЕЗ)* и *Европска заједница за атомску енергију (Еуроатом)*, формиране су 1957. године, такође уговором „шесторке“.

⁶ НАТО је настао 04. 04. 1949. године. Потписнице оснивачког уговора су: са америчког простора Сједињене Америчке Државе и Канада а са европског простора: Исланд, Норвешка, Велика Британија, Данска, Белгија, Холандија, Луксембург, Француска, Италија и Португалија. Грчка и Турска су приступиле Савезу 1952. Немачка 1955. и Шпанија 1982. године. Након распада Источног блока (ВУ), НАТО је отпочео процес проширења на централно и источноевропске земље, тако да су 12. 03. 1999. године у Савез примљене Пољска, Чешка и Мађарска а 1. маја 2004. године Бугарска, Румунија, Словенија, Словачка, Литванија, Летонија и Естонија.

⁷ Тек ће искуства из Корејског рата (1950) убрзати изградњу осталих структура НАТО. Шире у V. Villem Van Ekelen, *Debating European Security: 1948–1998*, CEPS, Brussels, 1998.

структура ЕОЗ, предвиђена Уговором „шесторке“, имала је изражен наднационални карактер у области одбране. Пројекат ЕОЗ предвиђао је уједињену „европску војску“, тако што би све војне снаге чланица, организоване у формације изнад нивоа бригаде, биле стављене под команду институција заједнице.⁸ У уговор је, такође, уграђена и одредба о заједничкој одбрани преузета из Бриселског уговора. Треба нагласити да је у то време НАТО тек почињао да развија своју војну структуру, тако да је идеја о стварању самосталне „европске војске“ очигледно значила двојност у погледу командовања и ресурса. Такође, тада се војно-одбрамбена моћ земаља мерила првенствено квантитетом оружане силе, а изузимање војних снага, преко нивоа бригаде из националног командовања, доживљавало се више као национална несигурност него обратно. Наглост ове иницијативе као да је преплашила и саме њене креаторе, тако да процес није доведен до краја.⁹ Ипак, догађаји везани за неславну судбину ЕОЗ указују на две чињенице: прво, на француска настојања да игра значајнију улогу у питањима европске безбедности и одбране, што ће се одржати и до данашњих дана, и друго, неукључивање В. Британије у овај пројекат „континенталне Европе“ наговештава њену „атлантску“ политику, која ће касније значајно утицати да се европска безбедност и после „хладног рата“ а priori везује за САД и НАТО.

Формирање Западноевропске уније – Париски уговор 1954. године

Уводни циклус развоја западноевропске одбране закључен је склапањем Протокола о изменама и допунама Бриселског уговора, потписаног 23. октобра 1954. године у Паризу.¹⁰ Нови уговор избацује из ранијег садржаја антинемачке ставове и мења назив организације у Западневропска унија. У чланство ЗЕУ су примљене Немачка и Италија, чиме је западноевропско заједништво значајно ојачано и проширено. Уговор је намењен, прво, за превазилажење разлика и сумњи међу западноевропским државама, нарочито према Немачкој и, друго, да осигура континуитет одбрамбених обавеза узајамне помоћи кључних западноевропских држава у одбрани територија и заједничких вредности у случају напада на неку од њих. Треба имати у виду да је у то време главна перцепција западноевропске безбедности

⁸ Илустрације ради, према Уговору, институције ЕОЗ биле би: Скупштина, Веће, Суд, Надзорни одбор, слично што ће много касније заживети у ЕУ.

⁹ Ратификацију Уговора о ЕОЗ управо је одбио Парламент Француске, која је била и највећи заговорник пројекта. В. Е. Furdson, *исто*, стр. 266–303.

¹⁰ Уобичајени назив новог уговора је „Модификовани Бриселски уговор“ („Modified Brussels Treaty“).

била усмерена на претње и опасности са „истока“, и да је америчка нуклеарна заштита западноевропског простора још увек била непотпуна. Због убрзане изградње војнокомандне структуре НАТО, још током саме израде новог уговора, у њега је укључена одредба о „непожељности удвостручавања војне структуре са НАТО“, односно да Веће ЗЕУ пристаје „да се ослања на одговарајуће војне капацитете НАТО-а у прикупљању информација и саветовању о војним питањима“.¹¹

Такве одредбе Уговора о ЗЕУ, уз растућу опасност са „истока“ и несразмерно мању војну способност западноевропских земаља у односу на новонастали Источноевропски војно-политички савез (Варшавски уговор – ВУ), нужно су повећале зависност западноевропске одбране од САД, интегришући је у јединствени евроатлантски одбрамбени простор, са НАТО-ом као кровном институцијом колективне одбране. На тај начин је НАТО, у оперативном смислу, у потпуности преузео војно-одбрамбену функцију ЗЕУ, још у фази њеног формирања. То значи да је практична улога ЗЕУ у западноевропској одбрани, током наредних скоро тридесет година, била минорна и сведена на повремене безбедносно-економске консултације чланица.¹² Главне институције ЗЕУ биле су Савет и Секретаријат са седиштем у Лондону (до 1993, када се премешта у Брисел) и Парламентарна скупштина ЗЕУ у Паризу. Дакле, мада је настала на идеји обједињавања западноевропских одбрамбених напора против заједничке претње, ЗЕУ још од самог настанка није преузела значајнију војно-одбрамбену улогу, нити је у периоду интензивног „хладноратовског“ сучељавања имала посебну војно-организациону функцију, тако да није ни развијала самосталну европску војну структуру изван НАТО. У пракси, њена основна улога била је дебатно-консултативна, кроз коју је одржавала јединство одбрамбених интереса, првенствено европских „континенталних“ чланица у НАТО.

Ревитализација улоге Западноевропске уније

До делимичне ревитализације, односно постепеног наглашавања улоге и значаја ЗЕУ, долази тек крајем 1984. године. Разлог је интензивирање процеса европског уједињења, са једне, и неуспех иницијативе о институционализацији пројекта Европске политичке сарадње – ЕПС (*European Political Cooperation – EPC*)¹³ 1983. године, са друге

¹¹ Члан 4. став 2. модификованог Бриселског споразума.

¹² Имајући у виду мали војни значај ЗЕУ, интензитет консултација и састанака министарског Већа ЗЕУ је био врло респектабилан, свака три месеца. Willem Van Ekel, *исто*, стр. 10.

¹³ Willem Van Ekel, *исто*, стр. 10–11; P. Ifestos, *European Political Cooperation: Towards a Framework of Supranational Diplomacy*, Avebury, 1987, стр. 299–313.

стране. Наиме, због несагласности неких чланица ЕЕЗ (Данске, Ирске и Грчке) да у декларацију о ЕПС буду уграђени елементи о заједничкој одбрамбено-безбедносној политици, овај пројекат је остао некомплетан, тако да је ЗЕУ и даље остала једини форум за усклађивање европских безбедносних питања.

Следећа етапа снажења идеје заједничке европске одбране везана је за „Платформу о европским безбедносним интересима“ усвојену у Хагу 1987. године. Платформом се констатује да будуће европско уједињење не може бити целовито без сопствене одбрамбене компоненте. Такође, у њој је наглашен значај улоге ЗЕУ као европског форума редовних консултација о одбрамбеним и безбедносним проблемима Европе.

Један од првих практичних доприноса ЗЕУ реализацији безбедносних интереса западноевропских држава је њена успешна координација војног присуства пловних састава чланица у Голфу, током иранско-ирачког рата 1987. Њихов задатак био је заштита пловних путева и праћење бродова западноевропских земаља у овом подручју.

До новог проширења ЗЕУ долази 1988. године, када су Протокол о приступу потписале Португалија и Шпанија и 1992. године Грчка, чиме је број сталних чланица ЗЕУ заокружен на десет.

Обновљено наглашавање значаја ЗЕУ, повећање броја чланица и подстицање идеје (претежно од Француске) о потреби јачања европског безбедносног заједништва у функцији специфичних европских интереса одвојено од САД/НАТО, довело је и до институционалног јачања ЗЕУ. Савет ЗЕУ је, 1989. године, формирао Институт за безбедносне студије ЗЕУ – ИСС (*Institute for Security Studies WEU – ISS*), са седиштем у Паризу.

Дубоке историјске промене које су наступиле крајем осамдесетих и почетком деведесетих година, водиле су постепеној редистрибуцији светске моћи и порасту улоге и значаја регионалних организација, нарочито у области безбедности. Међутим, реаговање и прилагођавање организација Западне Европе глобалним променама може се оценити неусклађеним и неадекватним, како унутар појединих области свог деловања, тако и између њих. На пример, тек настајућа ЕУ је већ 1991. године „хирушком прецизношћу“, одабрала три источноевропске земље (Мађарску, Пољску и Чешку) и са њима отпочела припремни процес придруживања, док је њен одговор на нарастајуће кризе на Балкану (СФРЈ) био готово без утицаја. Истовремено, у главним институцијама ЗЕУ, и између њих и настајућих органа и тела ЕУ, водиле су се интензивне расправе о модалитетима међусобних односа и новој проширеној улози ЗЕУ у обезбеђењу опште европске безбедности, док је растућа криза на Балкану, почетком деведесетих година, била предмет расправа на маргиналним форумима.

Западноевропска унија у уговорима из Мастрихта и Амстердама

Завршетком „хладног рата“, односно нестанком „опасности са истока“ по западноевропску безбедност смањена је и њена потреба за „тврдом“ безбедношћу од стране САД и НАТО. Истовремено, урушавањем социјализма у Европи долази до убрзаног приближавања источноевропских држава западноевропским интеграцијама. Ове чињенице одлучујуће су утицале на интензивирање интеграционих процеса у Европи.

Западноевропска унија у Мастрихтским документима

Усвајањем Уговора о ЕУ (УЕУ), у Мастрихту 1992. године, њена конституишућа структура дефинисана је у три широке области: економској, судско-правној укључујући и унутрашње послове и области заједничке спољне и политике безбедности (већ усвојен акроним ЗСПБ). Глава V УЕУ посвећена је ЗСПБ. Заједно са УЕУ усвојена је и међувладина *Декларација о ЗЕУ*. Одредбе УЕУ и Декларација о ЗЕУ представљају главни међународно-правни оквир и полазиште у свим будућим разматрањима европских одбрамбено-безбедносних питања, компетенција ЗЕУ и европских односа са другим међународним организацијама које непосредно или на други начин утичу на европску безбедност и одбрану, као што су УН, ОЕБС, НАТО и друге.

Одредбама главе V УЕУ (Ј. 1. став 1) јасно је одређено да „Унија и њене државе чланице утврђују и спроводе заједничку спољну и безбедносну политику ...која обухвата све области спољне политике и безбедности“.¹⁴

Као циљеви ЗСПБ, према чл. Ј. 1. став 2 истичу се: заштита заједничких вредности, основних интереса и независности Уније; јачање безбедности Уније и њених држава чланица у свим облицима; одржавање мира и јачање међународне безбедности у складу са принципима Повеље УН, начелима завршног акта Конференције о европској безбедности и сарадњи из Хелсинкија и циљевима Париске повеље; унапређивање међународне сарадње и друго. Чланице ЕУ обавезале су се да ће активно подржавати спољну и безбедносну политику Уније и да ће се уздржавати од сваке активности супротне њеним интересима (члан Ј. 1. став 4).

Садржај заједничке спољне и безбедносне политике одређен је чланом Ј. 4 УЕУ, према коме (став 1): „ЗСПБ обухвата сва питања која се односе на безбедност ЕУ, укључујући дугорочно дефинисање зајед-

¹⁴ Цитати одредби Уговора о ЕУ су наведени према Драган Р. Симић, *Наука о безбедности: Савремени приступ безбедности*, СЛ СРЈ, Београд, 2002, стр. 187–191.

ничке одбрамбене политике која би, у одговарајућем тренутку, могла да доведе до заједничке одбране“. У погледу статуса ЗЕУ (члан Ј. 4. став 2) одређује се: „Унија тражи од Западноевропске уније, као саставног дела развоја Европске уније, да изграђује и спроводи одлуке и акције Уније, које су у вези с питањима одбране. Савет, у сагласности са институцијама ЗЕУ, усваја модалитете за практичну примену“.

Дакле, УЕУ дефинише „ЗЕУ као саставни део развоја ЕУ“, која треба да елаборира и спроведе оне одлуке и акције Уније које имају одбрамбене импликације.¹⁵ Уговор о ЕУ не представља препреку за одржавање и развијање сарадње ЗЕУ или чланица са другим организацијама, нарочито са НАТО, уколико та сарадња није у супротности са интересима Уније.

Конкретизација улоге ЗЕУ извршена је међувладином Декларацијом о ЗЕУ, усвојеном истовремено када и УЕУ у Мастрихту. Формално-правно реч је о акту ЗЕУ, чије су све чланице истовремено и чланице ЕУ,¹⁶ које су, свесне испреплетаности два система, дефинисале улогу ЗЕУ, у складу са новом европском политиком безбедности и одбране и као везу три кључне међународне организације у области европске безбедности и одбране: ЕУ, ЗЕУ и НАТО. Евидентна је јача одлучност чланица ЗЕУ, у погледу тежњи за европским безбедносним осамостаљивањем. Чланице се обавезују да ће развијати истински „европски безбедносно-одбрамбени идентитет“, како унутар ЕУ, тако и у оквиру НАТО. Такође, потврђује се опредељење ЕУ у погледу дугорочног развоја заједничке одбрамбене политике, која би временом могла водити према заједничкој одбрани.

Дакле, Декларација о ЗЕУ даје нешто смелија, али у погледу организације знатно компликованија решења и визије. ЗЕУ ће се развијати као „одбрамбена компонента ЕУ“ и као начин јачања европског стуба НАТО.¹⁷ Ради јачања оперативне улоге ЗЕУ Декларација предвиђа прецизирање будућих задатака¹⁸ и изградњу одговарајуће структуре и средстава. Изградња структуре се, пре свега, односи на формирање одељења за планирање, тешњу војну сарадњу са НАТО, сусрете шефова генералштабова чланица ЗЕУ, формирање (одређивање) војних јединица за задатке ЗЕУ и друго. Истовремено, ЗЕУ је позвала све чланице ЕУ да се прикључе ЗЕУ, односно пружила могућност

¹⁵ V. W. van Ekelén, *исто*, стр. 167–175.

¹⁶ Од тадашњих 12 чланица ЕУ, само 9 их је било у ЗЕУ. Ирска и Данска никад нису ни постале чланице ЗЕУ, имале су само статус посматрача, док је чланство Грчке у ЗЕУ постало пуноправно тек 1995. године, због снажног противљења Холандије, везаног за грчку дискриминацију бивше југословенске републике Македоније.

¹⁷ Чланом 4. Декларације о ЗЕУ ипак је задржано првенство одлука НАТО у односу на одлуке ЗЕУ.

¹⁸ Прецизирање војних задатака ЗЕУ извршено је новом Декларацијом министарског Савета ЗЕУ, донетом 19. јуна 1992. године, у Петерсбергу поред Бона. Задаци из ове декларације, у пракси, познати су као „Петерсбершки задаци“.

слободног избора да постану посматрачи. Европским чланицама НАТО, које нису чланице ЕУ, такође је омогућен висок степен учешћа у активностима ЗЕУ, тек нешто нижи од права пуноправних чланица.

Прецизирање задатака ЗЕУ извршено је новом, тзв. Петерсбершком декларацијом, којом су, поред обавеза у складу са чланом 5. Вашингтонског уговора и члана V модификованог Бриселског уговора, одређене још три нове приоритетне обавезе деловања: (1) хуманитарни и задаци спасавања; (2) одржавање мира и (3) задаци борбених јединица у управљању кризом, укључујући одржавање мира. Петерсбершка декларација је, такође, дефинисала права и обавезе ангажовања у ЗЕУ и оних европских држава које нису пуноправне чланице ЗЕУ, а које су у статусу посматрача или придружених чланица.

Петерсбершком декларацијом није доведена у питање улога НАТО у систему колективне евроатлантске одбране, којој, и даље припада и западноевропска одбрана. Нове војне способности ЗЕУ дефинисане су као способност за обезбеђење европске безбедности од изазова, ризика и претњи на европском тлу у којима НАТО не учествује или је његово учешће ограничено.

На састанку Савета ЗЕУ у Кирсбергу, а затим у Луксембургу (1994), уведена је нова категорија чланства у ЗЕУ – „придружени партнери“. Овим одлукама проширен је систем степеноване укључености европских држава у питања европске безбедности на четири различита нивоа: (1) сталне чланице; (2) придружене чланице; (3) посматрачи и (4) придружени партнери.

На крају 1999. године ЗЕУ је обухватала 28 европских држава следећих категорија статуса:

а) *сталне чланице* – 10 (Белгија, Француска, Немачка, Грчка, Италија, Луксембург, Холандија, Португалија, Шпанија и В. Британија, све су чланице и НАТО и ЕУ);

б) *придружене чланице* – 6 (Норвешка, Турска, Пољска, Мађарска, Чешка и Исланд, чланице НАТО али не и ЕУ);

в) *посматрачи* – 5 (Данска, Аустрија, Финска, Шведска и Ирска, чланице ЕУ али не и НАТО, изузев Данске, која је чланица НАТО али има посматрачки статус) и

г) *придружени партнери* – 7 (Бугарска, Естонија, Летонија, Литванија, Румунија, Словачка и Словенија, нису чланице ни НАТО ни ЕУ).

Ширење безбедносних интереса ЗЕУ и укључености европских држава у допринос њиховој реализацији усмерено је на изградњу такве структуре организације која ће омогућити ЗЕУ да делује подударно са новом позицијом у Алијанси и ширим безбедносним оквиром ЕУ.

Одредбама Мастрихтског УЕУ и посебном Декларацијом, ЗЕУ је уврштена у део развоја ЕУ, као њен одбрамбени одсек и европски ослонац НАТО.¹⁹ Међутим, УЕУ је изражена и чврста решеност да се

¹⁹ Jane's Defense Weekly. 1998. – April 5.–4.

питање будућег обезбеђења заједничке – европске безбедности и одбране решава кохерентно у оквиру контекста укупне изградње и јачања ЕУ. Дакле, уговором о ЕУ јасно је указано да ће главну улогу развоја и реализације европске политике безбедности и одбране (већ усвојен акроним ЕПБО), постепено на себе преузимати институције ЕУ. То је, истовремено, био и јасан наговештај да ће ЗЕУ постепено губити институционалну самосталност.

Имплементација Мастрихтских уговора и Петерсбершких задатака

Следећи одлуке из Мастрихта и Петерсберга, предузети су кораци на развоју оперативних капацитета ЗЕУ како би се обезбедила неопходна војнобезбедносна организација и способности за извршење Петерсбершких задатака. Ради тога је формирано планско одељење (*Planning Cell*) ЗЕУ под руководством Савета ЗЕУ, задужено за планирање могућих операција ЗЕУ и вођење прегледа „Снага одговора“ („*Forces Answerable to WEU*“ – *FAWEU*), које нису њене сопствене стајаће снаге или командне структуре, него су део националних оружаних снага (ОС) чланица, а које ће оне по потреби ставити на располагање ЗЕУ. На тај начин успостављене су војне снаге и командне структуре које могу бити употребљене за задатке ЗЕУ. Војне снаге ЗЕУ формиране су као мултинационалне, а њихову окосницу, према замисли, чинили су: Еврокорпус, Централна мултинационална дивизија, британско-холандске амфибијске (морнаричко-десантне) снаге, ЕУРОФОР, ЕУРОМАФОР, Штаб првог немачко-холандског корпуса и шпанско-италијанске амфибијске снаге.²⁰

Друге мере ради развоја оперативних способности ЗЕУ обухватале су: формирање Комитета војних представника, успостављање Сателитског центра у Торејону (Шпанија 1993) и Ситуационог центра (у Бриселу, 1996).

Од реактивирања ЗЕУ сарадња између ЗЕУ и НАТО постала је интензивнија. Први формални састанак Савета ЗЕУ са Северноатлантским саветом одржан је већ 21. маја 1992. године. Тада је регулисано редовно присуство генералног секретара ЗЕУ министарским састанцима Северноатлантског савета, као и учешће генералног секретара НАТО на министарским састанцима ЗЕУ. Савети НАТО и ЗЕУ отпочели су одржавање заједничких састанака четири пута го-

---

²⁰ Еврокорпус (Eurocorps) обухвата јединице Белгије, Француске, Немачке, Шпаније и Луксембурга. Мултинационална дивизија центар (МНД(Ц)) је европски део Снага за брзо реаговање НАТО под командом Врховне команде савезничких снага за Европу (SACEUR). ЕУРОФОР – Европске снаге за брзи развој (Rapid Deployment Force – RDF) и ЕУРОМАФОР – Европске морнаричке снаге, које чине морнаричке снаге из Француске, Италије, Португалије и Шпаније.

дишње са могућношћу чешћег састајања ако је потребно. Споразумом о безбедности између НАТО и ЗЕУ обухваћена је, такође, и размена тајних информација. Такође, Меморандумом о разумевању између Савета ЗЕУ и НАТО, ЗЕУ је омогућен приступ интегрисаним системима комуникације Алијансе.

Важан корак у наставку блиске сарадње НАТО и ЗЕУ предузет је током јануара 1994. године на Самиту НАТО у Бриселу. Тада су све чланице Алијансе дале пуну подршку развоју Европског идентитета безбедности и одбране – ЕИБО (*European Security and Defence Identity – ESDI*), којим би ојачао европски стуб НАТО, док би јачање трансатлантске везе омогућило европским савезницима преузимање веће одговорности за њихову заједничку безбедност и одбрану. Да би се избегло дуплирање капацитета, НАТО се сложио да његова колективна средства стави на располагање ЗЕУ „за операције предузете од европских савезника у реализацији заједничке спољне и безбедносне политике“, али уз претходно одобрење Савета НАТО. На овом самиту, лидери НАТО потврдили су да Алијанса остаје основни форум за консултације и одлуке о политици безбедности и одбране савезника,²¹ у складу са Вашингтонским споразумом. На састанку министара спољних послова и одбране НАТО, 1996. године, такође је потврђена „подршка јачању европских безбедносних способности које ће допринети јачању Алијансе“. На самиту Алијансе, у Мадриду 1997. године, поново је дата подршка развоју ЕИБО, али у оквиру НАТО.

Мада је током првих пет година (1992–97) нове улоге ЗЕУ у ЕУ забележена висока активност њених политичких структура, ЗЕУ ипак није обезбедила адекватне војно-безбедносне способности за самостално извршавање Петерсбершких задатака и регулисање криза на европском простору. Њене активности у овом периоду могу се окарактерисати више као декларативне, а мање као оперативнопланске. Посебна слабост биле су нејасно подељене надлежности ЗЕУ и ЗСБП, што је указало на недостатак инструмената координације спољнополитичког наступа, сарадње и обавезности чланица.

Статус Западноевропске уније у Амстердамском уговору о ЕУ

Бројне слабости испољене на релацији ЗЕУ–ЕУ, у погледу међуинституционалних односа и принципа одлучивања, и све израженија потреба ЕУ за кохерентнијом и делотворнијом заједничком спољном политиком и политиком безбедности, као и проширењем, довели су до ревизије основног Мастрихтског уговора о ЕУ.

Промене основног уговора о ЕУ извршене су доношењем новог Уговора о ЕУ у Амстердаму (АУЕУ, 1997. године). У овој студији би-

²¹ Под термином савезници подразумевају се све чланице НАТО.

ће обухваћене само промене које се односе на област заједничке политике безбедности и одбране, улогу и значај ЗЕУ.

Мада је Амстердамским уговором о ЕУ, глава V Уговора о ЕУ из Мастрихта (односи се на заједничку спољну и политику безбедности) доживела одређене текстуалне измене, ипак, само мањи део има реалне импликације на европску безбедност и одбрану. Наиме, Уговор из Амстердама или, како се још назива, Ревидирани мастрихтски уговор о ЕУ²² задржава исте циљеве заједничке спољне и безбедносне политике, али уводи нове инструменте за њихово остваривање. У члану 12. главе V АУЕУ одређује се да ће се постављени циљеви ЗСБП реализовати утврђивањем начела и општих смерница за заједничку спољну и безбедносну политику, одлучивањем о заједничким стратегијама, усвајањем заједничких акција и ставова и јачањем системске сарадње између чланица у вођењу политике. У чл. 13 се истиче да Савет ЕУ дефинише принципе и опште правце ЗСБП и одлучује о заједничкој стратегији коју ће Унија применити у оним областима где чланице имају заједничке интересе од изузетног значаја. Такође, значајну новину представља и увођење институције за координацију наступа ЕУ у области спољне и безбедносне политике, односно чл. 18. главе V АУЕУ уведена је функција *високи представник ЕУ за питања спољне и безбедносне политике*.

Оно што је по питању статуса и улоге ЗЕУ битно, АУЕУ је потврдио улогу ЗЕУ, као интегралног дела развоја ЕУ, наглашавајући потребу бржег развоја њених оперативних способности за извршење Петерсбершких задатака. У том смислу, у уговору се каже: „ЗЕУ треба да подржи успостављање европског оквира безбедносно-одбрамбене политике ЕУ, док Унија треба да подстиче блиске институционалне односе са ЗЕУ“.

Због противљења В. Британије и Данске, на Конференцији у Амстердаму није дошло до потпуне интеграције ЗЕУ у ЕУ, али је остављена могућност Савету ЕУ да о томе накнадно одлучује. Такође, и у анексу АУЕУ – „Декларацији о улози ЗЕУ и њеним односима са ЕУ и са НАТО“, потврђује се да је развој ЗЕУ интегрални део развоја ЕУ. Истиче се да ЗЕУ обезбеђује ЕУ са оперативним способностима, нарочито у контексту Петерсбершких задатака, и представља основни елемент развоја ЕИБО у оквиру Алијансе, у складу са одлукама НАТО у Бриселу (1994) и Берлину (1996).

У духу Амстердамског уговора, Савет ЗЕУ је, као меру хармонизације односа ЕУ и ЗЕУ, предложио усклађивање председавања обе организације, кроз шестомесечне ротације председавајућих. На састанку у Ерфурту (Немачка, новембра 1997), министри ЕУ су одобрили јачање оперативне улоге земаља посматрача ЗЕУ, у складу са одредбама садржаним у члану 17. став 3. АУЕУ.

²² *Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing European Communities and Related Act*, Official Journal C 340, Brussels, 1997.

Параметар	Еквивалент
Број земаља чланица	10
Површина територије	2.248.653,95 km ²
Број становника	275.109.000
Друштвени бруто производ	7.269 милијарди америчких долара
Технологија	Уз САД и Јапан најразвијенија у свету
Број земаља нуклеарних сила	2
Број припадника ОС у миру	1.850.000
Резерва ОС	2.565.000
Број стратегијских нуклеарних глава	709
Број борбених авиона	2.750
Број тенкова	8.000
Број артиљеријских оруђа	9.250
Војни трошкови	159,00 милијарди УСД

Мастрихтским уговором о Европској унији, ЗЕУ је одређена комплементарна улога у развоју безбедносних способности ЕУ заједно са ЗСБП, које би временом могле да воде изградњи заједничке европске одбране. Међутим, Мастрихтски УЕУ и Декларација о ЗЕУ показали су значајне недоречености у области изградње механизма и оперативне способности ЗЕУ. У реализацији нове улоге, ЗЕУ није успела да изгради захтеване војнобезбедносне способности за извршење Петерсбершких задатака. Такође, ни ревизијом УЕУ у Амстердаму, пет година касније, нису отклоњене институционалне препреке у погледу обавезујућих одредби о јачању безбедносно-одбрамбених способности ЗЕУ. Недостатак безбедносних способности ЕУ/ЗЕУ одразиће се на немогућност ЕУ за самостално решавање криза на Балкану. То ће, у наредном периоду, битно одредити европску одлучност за изградњу нових институција европске политике безбедности и одбране.

Трансфер улоге и капацитета ЗЕУ у институције ЕУ

За политичку судбину ЗЕУ одлучујући значај имали су догађаји у 1999. години. Међу њима се издвајају: (1) агресија НАТО на СРЈ – показала огромну неспособност ЕУ/ЗЕУ за самостално регулисање кризе на сопственом, европском простору; (2) на снагу је ступио Амстердамски споразум, односно, ново, измењено поглавље о Заједничкој спољној и безбедносној политици ЕУ – којим је дато овлашћење Савету ЕУ за доношење одлуке о интегрисању ЗЕУ у ЕУ и (3) на ју-

²³ Подаци изнети према *Military Balance* ед. 1998/1999.

биларном самиту НАТО у Вашингтону извршено је проширење Алијансе пријемом Пољске, Чешке и Мађарске у чланство – границе НАТО знатно су померене на Исток.

Споразум из Сент Малоа – британско приближавање

Идеје о јачању европске безбедносне самосталности у односу на САД и НАТО, којима би се обезбедила способност ЕУ за самосталније регулисање криза на сопственој територији и већа међународна политичко-безбедносна улога, кохерентна њеној економској снази, углавном су предводиле Француска и Немачка. Међутим, неколико чланица ЕУ, међу којима су предњачиле В. Британија и Данска, од самог формирања ЕУ, противиле су се таквим идејама. Зато, у читавом низу политичких активности водећих чланица Уније на јачању ЕПБО, после ревизије Мастрихтског уговора о ЕУ, посебан значај има британско-француска Декларација о европским способностима. Декларацију су, 04. децембра 1998. године, у Сент Малоу, потписали британски премијер Тони Блер и француски председник Жак Ширак.²⁴ У њој се посебно истиче да ЕУ треба да има на располагању одговарајуће сопствене могућности и инструменте у области одбране. Без обзира на уочена размимоилажења у тумачењу,²⁵ „Декларација Сент Мало“ постала је основа за политичка документа, која су касније усвојена на састанцима Савета ЕУ у Келну (03–04. јуни 1999. године) и Хелсинкију (10–11. децембар 1999. године). Значајно је да су и лидери НАТО, на јубиларном самиту у Вашингтону (24. априла 1999), такође подржали одлуке из Сент Малоа. У новом „Стратегијском концепту НАТО“, усвојеном на овом самиту, посебно се истиче: ... „у циљу очувања мира и стабилности у Европи и изван њених граница, европски савезници повећавају своје могућности за предузимање акција, укључујући и јачање свог војног потенцијала. Повећање одговорности и могућности европских савезника је у складу са задатком обезбеђења безбедности и одбране земаља – чланица НАТО“.

Важна међуетапа у процесу политичког креирања „европског одбрамбеног идентитета“ био је нови сусрет Т. Блера и Ж. Ширана, ко-

²⁴ Wells H. *How Can ESDI Be Strengthened? The Proposals of the British Government and the Anglo-French St.-Malo Initiative*, CICERO Paper No 5. CICERO Foundation Press, 1999.

²⁵ У јавним наступима, који су уследили после објаве Декларације, била су видљива размимоилажења у тумачењу њених одредби. У говору пред сарадницима Уједињеног краљевског истраживачког института, марта 1999. године, Т. Блер је одбио могућност да се наведеном декларацијом будућа војна структура ЕУ супротставља НАТО-у, као и било какву расправу о томе. Француска интерпретација је указивала да је постизањем унутаревропског јединства са највећим опонентом самосталне континенталне безбедносне политике прокрчен значајан пут у изградњи ЕСДИ. То је важно уочити, јер указује на извесно задржавање британске резервисаности према „континенталном пројекту“, која ће и до данас остати присутна.

ји је одржан у Лондону 25. новембра 1999. године.²⁶ Управо на њему је дато „зелено светло“, за одлуке које ће уследити две недеље касније у Хелсинкију. У новој Лондонској декларацији, предвиђено је да, у случају потребе, европске снаге треба да буду потпуно припремљене за борбена дејства у року од два месеца, док ће неке њене „мање јединице“ моћи готово одмах да реагују на кризну ситуацију. После потписивања ове декларације, француски председник Ж. Ширак постигао је договор и са канцеларом Немачке, Герхардом Шредером, да је неопходно „чврсто фиксирање оквира будућих могућности Европе у области одбране и стварање неопходних војних структура“.

Значајан, можда преломни повод за операционализацију политичких одлука водећих земаља чланица ЕУ у изградњи заједничких безбедносних способности јесте демонстрација европске војне способности током НАТО интервенције у СРЈ. У том смислу, аналитичари у недељнику „Jane’s Defense Weekly“ истичу: „рат на Косову је показао очигледну демонстрацију заостајања западноевропљана за САД у неким кључним војним технологијама, посебно високопрецизном оружју, системима извиђања, електронске борбе и управљања борбеним дејствима, што се непосредно одразило на оперативне слабости, ниску мобилност и лоше позадинско обезбеђење њихових јединица. Без елиминисања таквог заостајања, сви пројекти стицања европске војне самосталности неће изаћи изван граница политичке реторике“.²⁷

Француско-британски споразуми за јачање европске политике безбедности и одбране и изградњу њених војнобезбедносних способности прихватиле су све чланице ЕУ. Они су утицали да се одбрамбена питања ЕУ укључе у стандардне компетенције Европске уније. Према анализама експерата, за британски заокрет од „атлантске“ према „европској“ оријентацији и постизање споразума у Сент Малоу постојала су два разлога. Први се односио на унутаревропски дијалог и политику. Закључено је да је неопходно да се заједничка европска и безбедносна политика комплетирају и обезбеди снажнија улога Уније на међународном плану, посебно након поука из кризе на Балкану и испољених слабости у тзв. косовској кампањи. Други разлог тиче се трансатлантских односа. Оцењено је да су европске војне способности неопходне, да би се отклонила несигурност у случају будућег војног ангажовања у управљању кризама на тлу Европе, ако у њиховом регулисању САД и НАТО не би учествовали. На овакву потребу посебно су указивала искуства Британаца и Француза, стечена током заједничког ангажовања у Босни и Херцеговини. Истовремено, развој европске безбедносне и одбрамбене политике и војних способности води јачању НАТО, што је искључило сумње неких чланица да би

²⁶ Jane’s Defense Weekly. – 1999. – December 1. – P. 3.

²⁷ Исто.

јачање европских војних способности могло да води одвајању европске безбедности и одбране од заједничке одбране Савеза.

Француско-британски споразуми из Сент Малоа и Лондона допринели су да ЕУ, у изградњи војних способности, за наредних шест месеци пређе већи пут него у претходних шест година.

Споразуми из Келна и Хелсинкија – трансфер оперативних способности ЗЕУ

Друга половина 1999. године обележена је интензивним консултацијама европских лидера у троуглу Париз–Лондон–Берлин и значајним одлукама ЕУ о конкретизацију планова изградње европских војних способности.

Први у низу европских састанака посвећених конкретизацији планова за јачање европске политике безбедности и одбране и њених самосталних војних способности био је Самит ЕУ у Келну, јуна 1999. године. Лидери ЕУ оценили су да инструменти, политичко-правни оквир и постојећа структура ЗЕУ не могу да одговоре захтеву ЕУ за изградњом заједничких, европских безбедносних способности и дају потребну подршку заједничкој спољној политици и политици безбедности ЕУ. Зато је покренута одлучна иницијатива да се улога и инструменти ЗЕУ готово у потпуности пренесу у ЕУ, тј. у структуре европске политике безбедности и одбране. Оцењено је да ће на тај начин значајно нарасти способности ЕУ за примену ЕПБО. Истовремено, чланице ЕУ су прихватиле иницијативу за стављање потребних војних капацитета, у виду војних доприноса, који ће бити накнадно прецизирани, на располагање ЕПБО, за управљање кризама на европској територији.

Следећи одлуке са састанка у Келну, на састанку Савета ЕУ у Хелсинкију, децембра 1999. године, утврђен је „главни циљ“ („Headline Goal“) ЕПБО и одређени рокови за изградњу војних способности ЕУ, потребних за управљање кризама. На овом самиту, дефинитивно је истакнута потреба за стварањем „аутономних структура за проучавање и припрему заједничких одлука, иницирање и предузимање операција, као одговор на створене војне кризе, у случајевима када НАТО у њима не учествује“.²⁸

У Хелсинкију, Савет Европе се сагласио са следећим: (1) чланице ЕУ морају бити у стању, до 2003. године, да ангажују 50–60.000 војника, који ће бити спремни за ангажовање до 60 дана од захтева, и чије ангажовање може трајати до годину дана. Ове снаге ће првенствено бити намењене за извршавање Петерсбершких задатака; (2) у оквиру ЕПБО, под контролом Савета ЕУ, биће успостављена нова политичка и војна тела и структуре, која ће бити у стању да обезбеде Унији

²⁸ *Presidency Conclusions Helsinki European Council*–1999.– December 10–11/ SN 300/99.

потребно политичко вођство и стратегијске одлуке за такве операције и (3) модалитети ангажовања биће развијени транспарентно и уз пуну консултацију између ЕУ и НАТО, узимајући у обзир потребе свих чланица ЕУ.

Иако је хелсиншким документима наглашено да изградња способности ЕУ за одговарајућа самостална решења и деловање у области безбедности не значи стварање аутономне европске војске, и да неће довести до неоправданог дуплирања НАТО, ипак је питање веза ЕУ–НАТО постало ургентно. На министарском састанку НАТО, почетком 2000. године, анализирани су одлуке Савета ЕУ из Хелсинкија. Након оцене да су одлуке ЕУ у складу са Вашингтонском иницијативом за јачање безбедносних способности чланица и већим доприносом одбрамбеној способности Савеза, хелсиншке одлуке ЕУ су подржане. Али, снажно је наглашена потреба блиске координације заједничких активности ЗСБП и НАТО, нарочито по питањима коришћења колективних капацитета за планирање и вођење операција под руководством ЕУ/ЕПБО. Тиме је превазиђена значајна препрека за даљи развој европских војних способности и односе савезника.

У складу са закључцима из Хелсинкија, Савет ЕУ је, 14. фебруара 2000. године, донео одлуку о формирању органа, одговорних за спровођење политике безбедности и одбране ЕУ.²⁹

Састанак министара одбране ЕУ у Синтри (Португалија), 28. фебруара 2000, потврдио је решеност чланица ЕУ да се интензивирају напори на изградњи европских структура у области одбране.³⁰ Министри су постигли сагласност да се до краја 2000. године, у периоду француског председавања ЕУ/ЗЕУ, изврши конкретизација националних обавеза чланица у доприносу Европским снагама, и утврди структура планско-извршних органа и институција ЕПБО у оквиру ЕУ. Француски и холандски министри одбране (А. Ришар и Де Граве) покренули су иницијативу за формирање поморско-транспортних капацитета ЕУ, који ће бити у стању да обезбеде пребацивање до 60.000 припадника будућих европских снага за брзо реаговање.

Један од значајнијих проблема, који ће остати и до данас, јесте питање финансирања структуре и капацитета ЕПБО. Као привремено решење одлучено је да се, до даљег, финансирање врши посебним издвајањима од 0,7 одсто из износа буџета за одбрану чланица.

На састанку Европског савета у Ници (Француска, децембар 2000) прецизирана је интеграција функција ЗЕУ у ЕУ, са врло кратким роком: командно-планских структура до краја 2000. године, а осталих институција најкасније до 2002. године. Такође, у Ници је

²⁹ Одлука од 14. фебруара била је привременог карактера, али је новом одлуком Савета ЕУ, у Ници, децембра 2000. године, потврђена као трајна, а органи за спровођење европске политике безбедности и одбране прерасли су у сталне.

³⁰ Jane's Defense Weekly / 2000. / March 8. –14.

прецизирана структура европских војнобезбедносних капацитета, и то: 60.000 војника копнених јединица, 30.000 припадника РВ и РМ, 100 бродова и 400 авиона. Привремени органи и тела ЗСБП прерасли су у сталне.

Основни органи и тела нове политичко-војне структуре ЕУ:

- (1) Политички безбедносни комитет – ПБК (*Political and Security Committee – PSC*), који је по нивоу деловања у равни Савета НАТО;
- (2) Европски војни комитет – ЕУ ВК (*Military Committee – EUMC*);
- (3) Европски војни штаб – ЕВШ (*Military Staff – EUMS*);
- (4) Цивилни комитет – ЦИВКОМ, за цивилне аспекте руковођења кризама у рангу ВК.

Током 2001. године, ЕУ је од ЗЕУ преузела и остале структуре: Институт ЗЕУ за безбедносне студије, који је преименован у ЕУ институт за безбедносне студије (*EU Institute for Security Studies – EUISS*) и Сателитски центар у Торејону. Од 1. јануара 2002. ове институције су добиле статус агенција у саставу Европске уније.

Одлукама Савета ЕУ у Келну и Ници извршен је потпуни трансфер планско-извршне структуре ЗЕУ у ЕУ/ЕПБО. У оквиру ЕПБО формиран су нови политичко-војни органи и тела који ће имати планско-извршну функцију у реализацији ЕПБО и извршавати обавезе под контролом и по одлукама Савета ЕУ. Њихов основни задатак је припрема и спровођење одлука заједничке политике безбедности и одбране и изградња безбедносних способности ЕУ за извршавање „Петерсбершких задатака“.

Проглашењем оперативне способности Заједничке европске безбедносне и одбрамбене политике (*Declaration on the Operational Capability of the Common European Security and Defence Policy*), 2003. године, завршена је једна од кључних етапа у изградњи војнобезбедносних способности ЕУ. Истовремено, ЗЕУ је престала да игра активну улогу у европској безбедности и одбрани.

Завршетак трансфера – „гашење“ ЗЕУ

Главни циклус трансфера планско-извршних структура и капацитета ЗЕУ у институције ЕУ (ЗСПБ/ЕПБО) извршен је током 2000/2001. године. Тиме је ЗЕУ „испражњена“ и лишена способности да игра било какву активну улогу у европској безбедности и одбрани. У ЗЕУ је остао део структура, претежно координационог и историјско-архивског карактера, чије је укидање настављено sukcesивно, са завршетком планских рокова због којих су формиране.³¹

³¹ Поједини публицисти сумњају у потпуно гашење ЗЕУ, због, како они оцењују неизвесности од судбине проширене ЕУ. Тако, њујоршко издање „Одбрана Европе“ („Defending Europe“) у 2004. статус ЗЕУ приказује као „притајени“.

На састанку министарског Савета ЗЕУ, у Марсељу 2000. године,³² озваничено је да је успешно завршен први циклус фузионисања ЗЕУ у ЕУ. Оцењено је да је ЗЕУ, од активирања њене улоге у ЕУ и пресељења седишта из Лондона у Брисел (1993. године), имала круцијалну улогу и дала снажан допринос развоју европске безбедносне и одбрамбене архитектуре.

Једна од последњих институција ЗЕУ, чији је трансфер одлаган из економских обзира и још важећих уговора, била је Група за наоружање (Weapon Armament Group – WEAG), која је имала 19 пуноправних чланица. Национални директори за наоружавање из чланица Групе за наоружање на заједничком састанку са генералним секретаром Организације ваздушно-космичке и одбрамбене индустрије Европе (Aero Space and Defence Industries Association of Europe – ASDI-AE), 26. фебруара 2004. године у Даблину, постигли су договор да имовину, планове и друга документа WEAG пренесу у надлежност нове Агенције ЕУ за наоружање,³³ до краја 2004. године. Међутим, због одговарајућих материјалних и уговорних обавеза, WEAG, као последња значајнија институција ЗЕУ, престала је са радом 23. маја 2005. године.

Мада је ЗЕУ, као регионална организација западноевропских држава, практично престала да постоји 2003. године, три њена тела (Генерални секретаријат – смањеног обима, социјално-пензијско и архивско одељење) егзистирала су до јуна 2005. године, када је ЗЕУ и званично престала са радом.

Европска политика безбедности и одбране на почетку двадесет првог века

У политичко-безбедносном смислу, активности ЕУ, на почетку новог миленијума, карактерише континуитет интензивних процеса на формулисању политичког оквира европског безбедносног осамостаљивања и на изградњи сопствених војнобезбедносних структура. Додатни импулс европској одлучности за јачање безбедносних способности дао је и терористички напад на САД (11. септембра 2001. године), који је показао да су и „велики рањиви“. За развој и јачање ЕП-БО нарочито су значајне одлуке и догађаји из 2003. године. Наиме, те године је поред завршетка прве фазе изградње оперативних војних способности ЕУ, усвојен комплет докумената о сарадњи ЕУ са НАТО (познат под називом „Берлин плус“), а на састанку Савета ЕУ (у

³² У Марсељу је предложен, а касније у Порту 2001. потврђен социјални план ЕУ за особље ЗЕУ које је у процесу трансфера остало без дужности у структурама ЕСДП.

³³ Савет ЕУ је 12. јула 2004. формирао Европску одбрамбену агенцију (European Defence Agency – EDA).

Бриселу 12–13. децембра 2003. године), усвојена је Стратегија европске безбедности, донете су одлуке у вези са структуром европских снага (јединица) у оквиру ЕПБО и усвојена Декларација о трансатлантским односима.

Нова Стратегија европске безбедности

Усвајање Стратегије европске безбедности представља највиши израз самосталне европске безбедносне политике, одвојене од политике Северноатлантског пакта. Стратегија је рађена са намером да омогући Унији ефикасније суочавање са новим претњама и глобалним изазовима и већи допринос стварању глобалног мултилатералног система. Ради тога, њено тежиште је изражено на: (а) изградњи ефикасног мултилатерализма у сарадњи са УН; (б) борби против тероризма; (в) стратегији према Блиском истоку, и (г) јасној политици према текућим и евентуалним кризама у Европи.

Стратегија садржи три целине: (1) безбедносно окружење; (2) глобалне циљеве, и (3) инструменте за управљање кризама и превенцију сукоба.

Први део полази од констатације „да су унутрашњи и спољни аспекти безбедности међузависне појаве“.³⁴ Кључне претње европској безбедности и одбрани су „тероризам и пролиферација оружја за масовно уништавање“. Следе их „регионални конфликти, нестабилне државе (State failure) и организовани криминал“.

Други део Стратегије почиње навођењем стратегијских циљева, који желе да се остваре путем супротстављања претњама. Као први циљ истиче се да је „ЕУ посвећена остваривању универзалног придржавања међународних споразума, као и јачању уговора и верификацији њихових одредби“. Други циљ је „изградња безбедности у суседству Европске уније“. У констатацијама о Балкану наводи се да су „европске интеграције стратегијски циљ, али и подстицај за реформе“. У оквиру другог циља један део је посвећен и решавању арапско-израелског сукоба, „све док се конфликт не реши стварањем две државе“. Трећи стратегијски циљ је „стварање међународног поретка на основама делотворног мултилатерализма, непосредно и кроз институције УН“.

Трећи део односи се на јачање способности Уније за повећано ангажовање у политичко-безбедносним питањима Европе. У њему се истиче, да Унија мора да изграђује „пун спектар инструмената за управљање кризама и превенцију конфликта“, као и да, у ту сврху, „користи средства и инструменте који су на располагању Европској унији“. То обухвата политичка, дипломатска, војна и цивилна сред-

---

³⁴ Цитати у тексту о Стратегији европске безбедности су из текста Стратегије, под насловом *A Secure Europe in a Better World*, званични web site ЕУ.

ства, трговину и активности у функцији развоја. Посебно је наглашена превентивна димензија таквог ангажовања: „треба да будемо способни да делујемо и пре него што се стање у земљама погорша, чим се појаве индикатори пролиферације, и пре него што дође до хуманитарне кризе. У будућности, превентивним ангажовањем могу се избећи озбиљнији проблеми. Европска унија, која преузима већу одговорност и која је активнија, имаће и већу политичку тежину“.

Стратегија потенцира регионални приступ решавању проблема и криза: „ЕУ су потребне кохерентне политике за регионе, посебно приликом решавања сукоба“. Проблеми се ретко решавају на једнодржавној основи и без регионалне подршке, „што су потврдила искуства из ратова на Балкану и у Африци“. Што се трансатлантских односа тиче, „циљ је делотворно и уравнотежено партнерство са САД“, и зато Европска унија мора да развије способности и ојача унутрашње јединство. Истиче се да је „Русија важан фактор безбедности и просперитета за ЕУ“, и да „поштовање заједничких вредности може да допринесе напретку према стратегијском партнерству“.

У закључку Стратегије наглашава се да „...активна и способна Европска унија може извршити утицај на глобалном нивоу. Делујући у том правцу, она треба да допринесе делотворном мултилатералном систему, који ће водити праведнијем, сигурнијем и јединственијем свету“.

Преглед војнобезбедносног потенцијала ЕУ после проширења 2004. године

Параметар	Еквивалент вредности
Број земаља чланица	25
Површина територије	3.280.991,95 km ²
Број становника	451.000.000
Друштвени бруто производ (БНД)	8.074 милијарди УСД
Технологија	са САД и Јапаном најразвијенија у свету
Број земаља нуклеарних сила	2 (В. Британија и Француска)
Број припадника ОС у миру	око 2.400.000
Резерва ОС	3.765.000
Број стратегијских нукл. бојних глава	око 700
Број борбених авиона	3.650
Број тенкова	11.650
Број артиљеријских оруђа	14.000
Војни трошкови	170,00 милијарди УСД

Као резултат реализације одредби Стратегије европске безбедности, 2004. године, министри одбране ЕУ усвојили су концепт развоја европских снага, под називом „Декларација о оперативним способностима снага“ – (*Declaration forces operation capability – DFOC*). Према овом концепту, кључне војнобезбедносне формације ЕПБО за реализацију циљева Европске Стратегије безбедности су *борбене групе* (БГ). Унија би, већ на почетку 2005. године, требало да има на располагању одговарајући број БГ који би јој омогућио да успешно реализује једну операцију управљања кризом на европском простору.

Са достизањем пуне оперативне способности БГ (*FOC – Full Operation Capability*), планираној за 2007. годину, ЕУ треба да буде у стању да истовремено води две операције управљања кризама.³⁵

Јачање улоге ЕСДП и евроатлантска сарадња

Споразуми „Берлин плус“

Интензивирање активности новоформираних структура ЗСПБ/ЕПБО непрестано је наметало потребу за доградњу односа и усаглашавање планова сарадње између ЕУ и НАТО. Таква потреба нарочито је изражена у размени информација, планирању активности, развоју и коришћењу заједничких капацитета. Почетна, парцијална и *ad hoc* координација активности показала се недовољном, а доношење трајнијих заједничких докумената сарадње неопходним. Захтев је био једноставан: утврдити дугорочне принципе сарадње, на основу којих би процедуре сарадње биле поједностављене и ушле у редовне токове активности одговарајућих органа и тела две организације. Међутим, показало се да је знатно теже било донети политички оквир сарадње него изнаћи техничко-процедурална решења за њену реализацију. Највећи отпор пружале су нечланице ЕУ (Турска и САД, „због Турске“) око употребе капацитета НАТО за потребе операција које предводи ЕУ. У пакету споразума (који је касније усвојен као целина) први усвојени Споразум између ЕУ и НАТО односио се на размену и безбедност информација, потписан 12. марта 2003. године у Бриселу. Њиме је омогућена размена поверљивих информација и материјала под реципрочним безбедносним правилима. Пет дана касније (17. марта 2003. године), такође у Бриселу, две организације су усвојиле комплет докумената о сарадњи, познат под називом „Берлин плус“. Избор термина „Берлин плус“, за назив овог веома значајног комплекта докумената, иначе усвојеног у Бриселу, одражава настојања САД за континуитетом са ранијим споразумом о сарадњи ЗЕУ и НАТО, усвојеним у Берлину, 1996. године.³⁶

При самом усвајању комплекта споразума, наглашено је да је он првенствено у функцији „избегавања непотребног дуплирања ресурса“. Споразумом се регулишу следеће области сарадње: приступ ЕУ савезничким капацитетима за оперативно планирање; стављање на располагање Унији капацитета и заједничких средстава НАТО; ко-

---

³⁵ Према јавним изворима (званични интернет сајтови ЕУ), за достизање *FOC*, Унија треба да има на располагању 13 БГ, од којих је једна половина формирана током 2005. године.

³⁶ Први документ о сарадњи ЗЕУ/ЕУ са НАТО, око коришћења заједничких капацитета НАТО за извршавање „Петерсбершких задатака“ од стране ЗЕУ, усвојен је на састанку министара иностраних послова чланица НАТО у Берлину 1996. године. Тада је Алијанса (првенствено САД, прим. аутора) прихватила изградњу ЕСДИ, под условом да се она одвија у оквиру НАТО.

мандовање операцијама које предводи ЕУ³⁷ и прилагођавање система одбрамбеног планирања НАТО, како би се пружила могућност његовог коришћења и снагама за операције под вођством ЕУ. Документи ма су разрађене процедуре одобравања (давања на коришћење), надзора, коришћења и враћања НАТО капацитета, стављених на располагање за војне операције ЕУ. Такође, ЕУ и НАТО су овим споразумом усагласили и правила за одржавање консултација о операцијама/мисијама које предводи ЕУ а у којима користи колективне капацитете НАТО-а. Постигнут је и договор о развоју „кохерентних и међусобно ојачавајућих способности“ (*Capability requirements*).

Поједине одредбе споразума „Берлин плус“ први пут су практично примењене у операцији „Конкордија“ (*Concordia*) у Македонији – првој војној мисији ЕУ. Немачки адмирал Рајнер Фајст (*Rainer Feist*), заменик врховног команданта савезничких снага за Европу био је командант операције. Официри за везу ЕУ радили су заједно (на стратегијском нивоу) са колегама из НАТО у Одсеку ЕУ (*EUCELL*) при Врховној команди савезничких снага за Европу (*Supreme Headquarters Allied Power Europe – SHAPE*) у Монсу (Белгија). Такође, заједничка сарадња непрекидно се одвијала и на регионалном нивоу, у Регионалној команди савезничких снага за Јужну Европу (*Regional Headquarters Allied Forces Southern Europe – AFSOUTH*) у Напуљу (Италија). На терену, у Скопљу, команда ангажованих снага ЕУ (француски генерал и његов штаб) блиско је сарађивала са високим војним представником НАТО у Македонији (*NATO Senior Military Representative*). Слична матрица је касније (2004) примењена и при европском преузимању војно-полицијске мисије НАТО, СФОР у БиХ, која је преименована у ЕУФОР.

Успешно предвођење мисије стабилизације мира у Македонији и војно-полицијске мисије ЕУФОР у БиХ од стране ЕУ представља потврду јачања способности ЕУ за менаџмент кризама на њеној територији али и делотворност евроатлантског партнерства, заснованог на Споразуму „Берлин плус“.

Декларација ЕУ о трансатлантским односима

Према Декларацији ЕУ о трансатлантским односима, усвојеној од Савета ЕУ у Бриселу 12–13. децембра 2003. године, основни прин-

³⁷ У Алијанси, традиционално, а касније и у ЕУ велика пажња поклања се избору и одређивању лица на најодговорније дужности у заједничким командама. Број и позиција лица у командама НАТО, која дају поједине чланице, у ствари, одсликава и хијерархијску позицију чланице у Савезу. У Споразуму „Берлин плус“ овом комплексу питања посвећена је значајна пажња. Регулисано је, на пример, када ЕУ предводи војну операцију, да функцију заменика врховног команданта савезничких снага за Европу (*Deputy Supreme Allied Commander Europe – DSACEUR*) обавља искључиво лице из европске државе чланице ЕУ и НАТО. Такође, предвиђено је да *DSACEUR* може бити и оперативни командант мисије коју предводи ЕУ.

ципи будућних односа ЕУ са прекоатлантским партнерима, првенствено САД, заснивају се на привржености заједничкој одбрани, заштити заједничких вредности, конструктивном, избалансираном и просперитетном партнерству. У Декларацији се наглашава: „партнерство Савезника је у растућој политичкој и економској међусобној зависности, и нема алтернативу. Партнери са обе стране Атлантика, делују заједнички за добробит целог човечанства“.³⁸ Такође, у њој се истиче да ће ЕУ и трансатлантски партнери бити у бољој позицији да се супротставе новим изазовима, са којима се суочавају, ако раде заједно. На тај начин обезбеђује се развој заједничке стратегије и јединствен одговор на познате и нове претње, као што су: масовни тероризам, ширење оружја за масовно уништавање, организовани криминал и појава „нестабилних држава“. Европа позива прекоатлантске partnere да заједнички изграђују и бране програм европског и међународног права, који се заснива на владавини закона, демократији, људским правима, смањењу сиромаштва, заштити здравља и животне средине.

Европска унија наглашава да се залаже за јачање мултилатерализма у светском поретку: „осим борбе против тренутних безбедносних претњи, морају се сагледати и чињенице које представљају узрочнике. Зато се морају и даље развијати ефикасне и одрживе политике и заједничко деловање. Једино коришћењем целог спектра средстава, која стоје на располагању политичких, економских, цивилних и војних структура за управљање кризама – бићемо у могућности да се ефикасно супротставимо широком дијапазону изазова са којима се суочавамо. Снажна трансатлантска сарадња је суштинска за даљи економски раст и одрживи развој“.³⁹

Од великог значаја је заједничка приврженост успешној реализацији закључака „Програма развоја из Дохе“ (*Doha Development Agenda*), који се односе на деловање у правцу пуне интеграције свих држава у глобални економски систем.

Европска унија овом декларацијом, такође, потврђује своју одлучност за даљи развој својих безбедносних способности и јачање јединства. Оперативне способности ЕУ, као кључни циљ укупног развоја ЕСДП, повећавају се сталним аранжманима ЕУ и прекоатлантских партнера, као што је заједничко усвајање Споразума „Берлин плус“, којим се обезбеђује оквир за стратегијско партнерство у управљању кризама. За ЕУ је од изузетне важности одржавање сталног дијалога стратегијских партнера, нарочито по питању спречавања и управљања кризама, што се ефикасно потврђује на Балкану. Европа и њени трансатлантски партнери наставиће да заједно делују у правцу поновног успостављања мира и стабилности и у другим регионима, који су изложени сукобима. Европска унија подржава ширење дија-

³⁸ Из садржаја *Декларације о трансатлантским односима*. Интернет, званични web site ЕУ.
³⁹ Исто.

лога на све облике сарадње између привредних субјеката са две стране Атлантика, јер они представљају основу трансатлантских односа. Делујући заједно, на билатералним основама, и у оквиру мултилатералних институција, трансатлантски партнери размењиваће своје погледе и способности, потребне да би се одговорило на актуелне изазове, „трансатлантске везе су сада неопходне, више него икада, уколико се жели изградити бољи свет“.

Нестанком ЗЕУ започиње квантитативно и квалитативно нова етапа у развоју евроатлантског партнерства, у којем су главни чиниоци ЕУ и САД. Нови односи заснивају се на заједничким интересима, координацији и транспарентности циљева и задатака у реализацији евроатлантске и европске безбедности и одбране. Односи се реализују на више нивоа, непосредно између ЕУ и САД и кроз НАТО.

Закључак

На крају Другог светског рата Европа се нашла у тешкој политичко-економској и безбедносној ситуацији. Људски губици били су огромни, привредни потенцијали разорени, а неповерење, нарочито кључних западних држава, Француске и В. Британије, од обнављања немачког експанзионизма, било је готово непремостиво. Истовремено, европски континент се нашао и у средишту снажне глобалне идеолошко-политичке и војне конфронтације између „социјалистичког Истока“ предвођеног СССР-ом и „капиталистичког Запада“, који су предводиле САД. Резултат такве конфронтације било је убрзано груписање европских држава око две водеће силе, чиме је Европа подељена по линији идеолошког сучељавања.

У ситуацији снажне политичко-војне претње од ширења социјализма и могуће инвазије СССР-а, праћеној страхом од америчког поновног повлачења у „самоизолационизам“, ратом разорене и неповерењем према Немачкој оптерећене државе западне Европе тражиле су начин за супротстављање новим безбедносним изазовима и бржим привредним опоравком. Као одговор, покренуте су бројне иницијативе за међусобним економским, политичким и војним регионалним и ширим евроатлантским повезивањем. Дошло је до склапања бројних регионалних споразума о сарадњи.

Са јачањем војне затегнутости у Европи по вектору „исток–запад“ интензивирани су процеси политичко-економског и војнобезбедносног повезивања западноевропских земаља. Почетни споразуми о сарадњи допуњавани су и проширивани клаузулама о војној сарадњи и колективној одбрани. Тако је, 1954. године, модификован и проширен првобитни Бриселски споразум о сарадњи пет западноевропских држава (Француске, В. Британије и земаља „Бенелукса“) и формирана регионална организација Западноевропска унија (ЗЕУ). Основни

карактер организације био је безбедносно-одбрамбени, а циљ – координација међусобне помоћи држава западне Европе од растућих претњи са истока.

Међутим, формирање ЗЕУ уследило је после формирања НАТО, у фази када је Алијанса већ увелико изграђивала војну структуру, а САД ушле у бесомучну трку у наоружању са супарником на Истоку.⁴⁰ Тако се у самом Уговору о оснивању ЗЕУ, члан V (преузет из чл. IV Бриселског споразума из 1948), види дуплирање обавеза чланица ЗЕУ према заједничкој одбрани, која је готово истоветним текстом изражена и у чл. 5. оснивачког уговора НАТО (из 1949), коме су већ припадале све чланице ЗЕУ. Да би се избегло „непожељно удвостручавање војног особља“, Савет ЗЕУ донео је одлуку о пристајању „да се ослања на одговарајуће војне способности НАТО у погледу прикупљања информација и саветовања о војним питањима“. Оваквим допунама одредби оснивачког уговора, ЗЕУ је, донекле, сама себи одредила подређену улогу у односу на НАТО. Такође, и остале функције ЗЕУ, пренете из бивше Организације Бриселског споразума, као што су економски и социјални аспекти, иако су се формално ослањале на ЗЕУ, врло брзо су прешле у надлежност новостворених западноевропских интеграција и институција у овим областима.

Од оснивања до краја осамдесетих година, ЗЕУ, изузев политичко-административне, није успела да изгради релевантну војну структуру, нити значајније да утиче на питања европске и евроатлантске безбедности и одбране. Европска безбедност је током периода од готово четири деценије, познатом као „хладни рат“, зависила од нуклеарне заштите САД и војне снаге НАТО. Војноодбрамбена функција ЗЕУ за то време сводила се, углавном, на саветодавни политичко-дебатни форум.

Распадом социјализма, расформирањем источног блока и урушавањем СССР-а Европа је релаксирала вишедеценијске глобалне претње „са истока“. Истовремено, значајно је смањена и европска безбедносна зависност од НАТО, посебно од САД. Нестанком блоковске конфронтације, у крилу Западне Европе, на темељима западноевропских политичко-безбедносних и економских организација, дошло је до развоја снажних интегративних процеса, који су се убрзо проширили преко целог континента. Прерастањем западноевропских економских заједница у виши облик заједништва – Унију, са тенденцијом поступног ширења на целокупни европски простор, наметала се потреба за институционалним решењима којима ће се објединити европска спољна политика и политика безбедности чланица.

⁴⁰ САД су почетком „хладног рата“ подржавале пројекте формирања западноевропских одбрамбених организација, V. E. Frudson, *The European Defence Community: A History*, Macmillan Press, 1980. стр. 227–234.

Формирањем Европске уније, ЗЕУ је ревитализована и одређена јој је улога војнобезбедносне компоненте заједничке спољне и безбедносне политике ЕУ (ЗСПБ). Тиме је у пракси ЗЕУ постала „војно крило ЕУ и европски стуб у НАТО“.

Међутим, на развој оперативне способности и успешност ЗЕУ у новој улози одређеној мастрихтским стратешким документима, негативно су утицале бројне чињенице:

– *прво*: после „Мастрихта“ Европљани су били тежишно оријентисани на унутрашњу организацију и имплементацију Уговора о ЕУ по питањима економског и монетарног заједништва, правним, царинским и сличним, тако да европска безбедност и одбрана није била предмет прворазредних активности лидера чланица и институција ЕУ;

– *друго*, ЗЕУ није имала изграђене војнобезбедносне капацитете и механизме за нове изазове, као што су кризе изазване унутрашњим међуетничким сукобима на Балкану (у СФРЈ);

– *треће*, европски лидери имали су подељене ставове у погледу заједничког приступа и одлучности за јачање самосталне европске безбедносне способности одвојене од САД и НАТО. Однос европске привржености северноатлантском савезништву и настојања за европским безбедносним осамостаљивањем представља неуралгично језгро свеукупних односа северноатлантских савезника;

– *четврто*, кризе на Балкану показале су непремостиву сложеност процедура на релацији ЕУ–ЗЕУ при доношењу одлука, организацији и ангажовању снага ЗЕУ на кризном подручју.

На другој страни, догађаји на Балкану, посебно везани за интервенцију НАТО на СРЈ, „послужили“ су САД да увере Европљане да је НАТО једино способан за обезбеђење европске и евроатлантске безбедности и одбране.

Евидентна неспособност ЗЕУ/ЕУ за самостално безбедносно деловање на сопственој територији, тј. изражена безбедносна зависност ЕУ од САД/НАТО, јасно је показала несразмеру европске економске и војнобезбедносне моћи. То је одлучујуће утицало на европску решеност за јачањем сопствених војнобезбедносних капацитета, односно, за изградњом нових и делотворнијих способности Европске политике безбедности и одбране.

У погледу будућег развоја ЕПБО, ЕУ се определила за два основна циља: (1) изградњу реалних војнобезбедносних способности за самостално регулисање криза на европској територији, као и одговарајуће учешће у обезбеђењу мира и безбедности у свету, и (2) одржавање северноатлантског стратегијског партнерства, кроз НАТО, уз веће европско учешће.

Због својих политичких и војних ограничења ЗЕУ није могла да одговори новим захтевима и интересима ЕУ. Низом одлука ЕУ, у периоду од 2000. до 2003. године, извршен је трансфер безбедносних структура ЗЕУ у ЕУ.

Преузимањем војнобезбедносне (планске и извршне) структуре ЗЕУ од стране ЕУ/ЕПБО, током 2003. године, ЗЕУ је изгубила сваки даљи значај и способности за европску безбедност и одбрану. Формално, ЗЕУ је престала да постоји 2005. године.

Мада ЗЕУ више није активан чинилац европске безбедности и одбране, њено полувековно постојање не може се убројати само у историјски колорит европске политичко-безбедносне хронологије. Она је одиграла значајну улогу у развоју европске безбедности и дала снажан импулс изградњи нове европске безбедносне архитектуре одбране, нарочито током последње деценије прошлог века.

У главне резултате и доприносе ЗЕУ западноевропској и европској безбедности и одбрани, током пола века њеног постојања, могу се убројати следећи:

- у кратком периоду превладана су ратна непријатељства међу кључним западноевропским државама. Дојучерашњи ратни непријатељи, за кратко време су се нашли на истој страни, у заједничкој безбедносно-одбрамбеној организацији, намењеној одбрани заједничких вредности;

- на европском простору обезбеђен је дуготрајни мир, тј. превладани су бројни изазови европској безбедности и одбрани, која је нарочито била изложена искушењима „хладног рата“;

- дала је снажан подстицај и допринос развоју идеје јединствене Европе, кроз одржавање и развој језгра западноевропских безбедносних структура и капацитета;

- створене су основне претпоставке за кохерентнију улогу ЕУ у међународним односима;

- кроз ЗЕУ је промовисан дијалог као приоритетни начин за решавање спорова у међудржавним односима преваходно на тлу Европе;

- дала је допринос јачању међународних организација за мир и безбедност, нарочито УН и ОЕБС-у;

- развијена је сарадња са ваневропским државама и организацијама путем дијалога и повезивања у региону Медитерана, са Русијом, азијским и афричким државама и њиховим организацијама;

- институције ЗЕУ узеле су запажено учешће у планирању и реализацији менаџмента кризама на тлу Европе и у другим деловима света.

Искуства из развоја, деловања и привржености заједничким циљевима ЗЕУ вишеструко су поучна, а посебно у брзом превладавању снажних ратних антагонизама, у првој деценији после Другог светског рата и идеолошко-политичких супротности са источноевропским државама крајем двадесетог века.

Међутим, одласком ЗЕУ са европске политичко-безбедносне сцене, нека питања из области европске безбедности, нарочито везана за колективну одбрану, остају отворена. Неколико година од суштинског „пражњења“ оперативних капацитета ЗЕУ и „гашења“ њених руководећих и планских органа, формално, Европа нема сопствене

ну организацију колективне одбране. Такође, за нека питања трансатлантске сарадње у безбедности, која су се ослањала на улогу ЗЕУ у НАТО, нису нађена адекватна решења у институцијама ЕУ. Значајна питања из области европске безбедности и одбране могу се поставити у вези са проширењем ЕУ и статусом држава са степенованим чланством, односно партнерством у ЗЕУ, од којих неке још увек нису чланице ЕУ. Ту су и одређени проблеми недостатка формализованог одређења доприноса и способности нових чланица ЕУ за учешће у европским снагама. Листа прегледа доприноса чланица војнобезбедносним капацитетима ЕУ још увек није утврђена као „одбрамбени преглед“ већ се формира у односу на „Петерсбершке задатке“. Ова питања и проблеми, праћени порастом изазова европској и светској безбедности, посебно од тероризма, као и значајним европским техничко-технолошким заостајањем за САД и израженом зависношћу европских војних структура од капацитета НАТО, дестимулишуће делују на јачање европске безбедносно-одбрамбене самосталности. Истовремено, указују на то да процес расформирања („гашења“) ЗЕУ оставља одређене, не само формалне празнине у европској безбедности и одбрани, нарочито у погледу евроатлантске сарадње у одговору на нове ризике и претње.

Безбедносно-одбрамбена питања Европе данас не могу бити по-сматрана само са аспекта непосредне претње њеном опстанку. Када разматрамо проблеме из ове области морамо имати у виду далеко бројније изазове и претње „нове врсте“, који намећу потребу изградње широког спектра способности за одговор на њих. То, првенствено, подразумева пажљиву координацију сарадње и деловања великог броја организација и њихових институција које у свом домену активности обухватају одређена питања европске безбедности, чинећи тако јединствену мрежу европске заједнице безбедности.

Може се закључити да нестанком ЗЕУ европска безбедност није умањена. Проглашењем оперативних способности ЕПБО и усвајањем Стратегије европске безбедности показана је одлучност чланица ЕУ да преузму потпуну одговорност за сопствену безбедност и створе услове за безбеднију Европу и свет. Или, као што је у уводу Стратегије речено, *Европска унија је глобални актер, она мора да буде спремна да дели одговорност за глобалну безбедност.*⁴¹

Литература:

1. *A Secure Europe in a Better World: EUROPEAN SECURITY STRATEGY*, Brussels, 12 December 2003.
2. Ashton B. Carter, William J. Perry, and John Steinbruner, *A New Concept of Cooperative Security*, Washington DC: The Brookings Institutions Press, 1993.

⁴¹ Увод Стратегије европске безбедности, *Bezbedna Evropa u boljem svetu (A Secure Europe in a Better World)*.

3. Boot, Ken, *Steps Towards Stable Peace in Europe: A theory and Practice of Coexistence*, International Affairs 66/1, 1990.
4. Cohen, Richard, and Mihalka, Mihael, *Cooperative Security: New Horizons for International Order*, European Center for Security Studies – George C Marshall, 2001.
5. Димитријевић, Војин, *Појам безбедности у међународним односима*, Београд: Савез удружења правника Југославије, 1973.
6. Edited by Heinz Gurtner, *Europe s New Security Challenges*, London: Adrian Hyde-Price and Erich Reiter, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2001.
7. Elliasen Kjell, *Foreign and Security Policy in the EU*, Sage Publications Ltd, 1998.
8. Fursdon Edward, *The European Defence Community: A History*, Macmillan Press, 1980.
9. Keohane, Robert O., Nye, Joseph S., Hoffmann, Stanley, *After the Cold War, International Institutions and State Strategies in Europe, 1989–1991*, Cambridge: Harvard University Press, 1993.
10. Кршић Војислав, *Војна моћ ЕУ*, Војно дело бр. 1/2000, ВИЗ, Београд.
11. Kupchan, С., and Kupchan, С., *Concerts, Collective Security and the Future of Europe*, International Security 16, 1991.
12. Милинковић, Бранислав, Теокаревић, Јован, *Безбедност Европе и ширење НАТО*, ИЕС, 1998.
13. Симић, Драган, Р., *Поредак света*, Београд: Завод за уџбенике и научна средства, 1999.
14. Симић, Драган, Р., *Наука о безбедности: савремени приступ безбедности*, Београд: Службени лист СРЈ, 2002.
15. Rosenau, James N., *New dimension of Security: The interaction of Globalization and Localizing Dynamics*, Security Dialogue 25, no. 3, September, 1994.
16. Радица, Богдан, *Агонија Европе*, Београд: СКЦ, 1994.
17. Willem Van Ekelan, *Debating European Security: 1948–1998*, Centre for European Policy Studies, Brussels, 1998.
18. Вукадиновић, Радован, *Послехладноратовске тенденције међународних односа*, Загреб, Факултет политичких знаности, 2000.